

Галустян Олена Аркадійвна,
старший науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем психологічного
забезпечення та психофізіологічних досліджень
ННІЗДН Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ДОПИТУ ДІТЕЙ – ЖЕРТВ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА

Специфіка допиту неповнолітніх жертв сексуального насильства обумовлена віковими особливостями, своєрідністю психології дітей та підлітків. Тому процес допиту потребує особливих тактичних прийомів з обов'язковим урахуванням психології даної категорії осіб.

Вік, фізичний та психічний розвиток дитини, а також притаманна залежність від дорослих можуть робити дітей особливо вразливими від сексуального насильства. У неповнолітніх потерпілих особливо гостро проявляється негативна емоційна реакція. Діти часто відчують вину та ніяковіють через те, що з ними сталося. Сексуальне насильство має негативний вплив на здатність дитини довіряти іншим (особливо якщо правопорушник був дорослий). Молодшим дітям може бути дуже складно зрозуміти та описати, що з ними сталося. Як й дорослі, постраждалі діти можуть відчувати посттравматичний стрес, з характерними для нього наслідками. Тому процес отримання показань від неповнолітніх (малолітніх) потерпілих повинен якщо не виключати, то обов'язково мінімізувати повторну психотравматизацію жертви сексуального насильства у ході допиту.

Слідчий має дотримуватись балансу між обов'язком не завдати шкоди та необхідністю отримання інформації. Коли ризик завдати шкоду перевищує потребу в інформації щодо вчиненого злочину, слід шукати альтернативні джерела інформації про правопорушення.

Відповідно до ч. 1 ст. 226 КПК України допит малолітнього або неповнолітнього проводиться у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря [3]. При залученні законного представника слідчому доцільно переконатись у тому чи зацікавлений він у результаті допиту та правдивості показань неповнолітнього (малолітнього). Присутність батьків не завжди має позитивний вплив на таку слідчу дію, оскільки діти часто побоюються їх реакції на те, що ними буде повідомлено слідчому. Іноді в присутності батьків діти соромляться надати правдиву інформацію, що може негативно позначитися на перебіг допиту. Вибір педагога, якого варто запросити для участі у допиті, також має важливе тактичне значення. Деякі діти краще дають показання у присутності педагога, якого добре знають, а інші – у присутності педагога з іншої школи. У деяких випадках перед допитом слідчому варто з'ясувати у неповнолітнього (малолітнього), у присутності кого він хотів би давати показання.

В залежності від особистісних даних допитуваного слідчий може запросити для участі у слідчій дії психолога відповідного профілю діяльності. Проте участь психолога у слідчих діях не виключає необхідності наявності у слідчого психологічних знань в галузі загальної та юридичної психології, зокрема вікових особливостей дітей, типів особистості, психології проведення допиту, психології віктимної та псевдовіктимної поведінки тощо.

Специфіка допиту неповнолітнього (малолітнього) полягає й в процесі підготовки до допиту, обстановки, в якій допит проводиться, у формі запитань, які слідчий має поставити допитуваному, а також процесуальному оформленню результатів допиту.

Мета допиту неповнолітнього (малолітнього) така ж, як і для дорослих, отримати повну та достовірну інформацію. Проте сама процедура має враховувати вік та розвиток дитини. Діти молодшого віку можуть не до кінця розуміти сексуальну природу деяких видів поведінки, й, можливо знадобиться адаптувати підхід до обговорення. Слідчому варто використовувати зрозумілу для дитини мову, яка відповідає її віку та рівню розвитку, частіше вживати ті ж слова, які обирає допитувана особа. Прості, не ускладнені запитання викликають більш повні відповіді.

Також слідчому варто забезпечити для дитини дружню атмосферу, яка створить безпечний простір, в якому дитина зможе говорити. Не зайвим буде використання малюнків, карток чи ляльок, щоб допомогти дитині пояснити, що з нею (ним) відбулося.

Під час допиту слідчий також має контролювати свій емоційний стан, він має переконатися, що мова його тіла не транслює відчуття жаху чи не покаже шокową реакцію на слова дитини. Бажано сидіти так, щоб бути на одному рівні з дитиною; тримати очі на рівні її очей, не нахиляйтеся та не дивіться на дитину згори вниз. Одяг слідчого не має бути занадто формальний (поліцейський однострій варто замінити на цивільний одяг) [4, с. 23–27].

Налагодження взаєморозуміння між слідчим та дитиною може потребувати часу, але важливо обмежити тривалість допиту дитини, виходячи з її віку, розвитку та інших факторів, щоб не викликати в неї надмірної втоми та стрес.

Відповідно до ч. 2 ст. 226 КПК України допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день [3]. Проте така тривалість допиту скоріш можлива для неповнолітніх старшого віку. Малолітні можуть зосереджувати увагу значно коротший час. Для дітей віком від 5 до 7 років допит має тривати не більше 15 хвилин; від 7 до 10 років – не більше 20 хвилин; від 10 до 12 років – не більше 25 хвилин; старше 12 років – не більше 30 хвилин. Слідчий має враховувати це під час планування допиту.

Тактика допиту неповнолітніх (малолітніх) постраждалих від сексуального насильства включає такі етапи [1,2]:

I. Налагодження взаєморозуміння та довіри. Слідчому варто приділити особливу увагу та виділити необхідну кількість часу для налагодження взаєморозуміння з допитуваною особою. Протягом першої фази допиту побудувати необхідний рівень довіри, щоб дитина могла бути відвертою. Використання позитивної активності чи досвіду життя дитини має допомогти більше дізнатися про дитину та розвинути ритм і модель взаємодії для допиту через вільну наративну дискусію (від англ. narrative – повість, оповідання, історія, розповідь, у тому числі про власний життєвий досвід). Вона надає можливість практикувати використання відкритих підказок і надає слідчому зразок використання мови дитини та можливості продукувати інформацію.

II. Практика відтворення епізодичних спогадів. Вона використовується для отримання зі спогадів дитини деталей про подію в минулому, особливо це актуально для дітей молодшого віку. Це може бути частиною або додатковою деталлю до налагодження взаєморозуміння. Слідчому варто визначити позитивну подію, яку дитина пережила в минулому та поставити питання про неї. Тема не має бути пов'язаною з сексуальним насильством. Мета такої практики-загадування – допомогти дитині зрозуміти рівень деталізації, який потрібен слідчому від подальшої бесіди.

III. Перехід до основних питань. Відштовхуючись від цієї події, слідчий може представити тему допиту, пояснюючи дитині, про що йтиме мова, без визначення конкретного змісту. Фрази, за допомогою яких буде представлено тему, слід обмірковувати заздалегідь. Дитина повинна розуміти, чому її допитують, але при цьому мати лише загальне уявлення про те, що документує слідчий; це може допомогти зосередитися на допиті.

IV. Вільне пригадування. В ідеалі дитина має надати показання у вільній формі, настільки детальні, наскільки він/вона може пригадати події злочину, а слідчий має використати відкриті підказки без навідних питань.

V. Завершення інтерв'ю – це остання стадія допиту. Допит не може закінчуватися раптово, важливо залишити достатньо часу, щоб його завершити належним чином. Після завершення допиту слідчому бажано провести з дитиною заключну бесіду для зняття нервової напруги та втоми та за можливістю сприяти зменшенню негативного впливу обстановки допиту на нестійку психіку дитини.

Список використаних джерел

1. Васько Е. В. Психологія допроса несовірнолітніх правонарушителей и жертв сексуального насилия: монографія. Генезис, 2014. Серія: Учебник XXI века. 312 с.

2. Міжнародний протокол із документування та розслідування сексуального насильства в конфлікті. Краща практика документування сексуального насильства або порушення міжнародного права. Друге видання. Березень 2017. URL: http://womens.today/UWC-library/unwomen/37-International_Protocol_2017_2nd_Edition_UKR.pdf.

3. Кримінальний процесуальний Кодекс України: Закон від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI (остання редакція від 28 квіт. 2020 р.) *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

4. Галустян О. А., Захаренко Л. М., Юрченко-Шеховцова Т. І. Особливості професійного спілкування патрульних поліцейських з різними категоріями осіб: метод. рек. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 39 с.

Гарасимів Олена Іванівна,

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 ІПФНП Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Захарова Олександра Василівна,

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 ІПФНП Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ЩОДО ПОТЕРПІЛОЇ ДИТИНИ В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ

На жаль, сьогодні, наша держава входить в першу десятку країн світу, в котрій вчиняються злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей. Та, попри все це, дана тенденція зберігається і за останній період в Україні масштаби сексуального насильства над дітьми стрімко зростають. За результатами деяких соціологічних досліджень проведених в різних регіонах України, кожна п'ята опитана дівчина та кожний сьомий хлопець визнали себе об'єктами небажаних дотиків сексуального характеру, а кожна третя дівчинка шкільного віку пережила досвід сексуальних домагань. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, носять латентний характер (тобто прихований), результатом яких є десятки загиблих дітей, їх покалічені душі та життя [1].

Характерною ознакою злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей є посягання на автономію, гідність дитини, примушування до небажаних для неї дій. Нерідко дитину чи підлітка спонукають до сексуального контакту всупереч їхній волі фізичною силою, психологічними засобами (погрозами, умовляннями, обманами, залякуваннями) або навмисним напоюванням чи отруєнням (наприклад, наркотиками), щоб привести в невідздатний стан.

Типовими слідами злочину проти статевої недоторканості дитини, найчастіше є сліди насильницьких дій на тілі потерпілої дитини та сліди опору на тілі злочинця (укуси, садна, синці, рани, розриви, нашарування різних речовин, розірваний одяг потерпілої дитини, гематоми на обличчі, шиї, руках, стегнах); пошкодження і